

יחסי אהבה של ילדים אל בעלי-חיים

מאת מרים רות

— השוואת האינטרפרטציה של שתי מאיירות שונות שאיירו את "עופר האי-ליס". להלן אביא קטעים של פגישות ופרידתות בשבעה סיפורים שמבליטים את המוטיב המשותף שבהם. השוני שבין הסיפורים יתברר מתוך קריאה אינטימית והתעמקות.

פגישות

אורי — מכר ישן. הכרנו אותו ואת חבריו מהחברות של ספריית דרור, בהוצאת הקיבוץ המאוחד ("אורי גורי ושורי" (תשי"ז), "אורי, גורי ושורי והסייחה" (תשי"ט) "אפורי והחבריא" (תש"ח). פגשנו אותם בלבושם החדש ב"גורים" ספריה לקורא הצעיר (1984) — השלושה — בגרו בינתיים, אך הסיפורים על ילדותם מתקבלים באהבה. נעים לפגוש את "אורי והארנבת" שראה אור זו הפעם הראשונה — מעדונו של משה טבנקין ז"ל. זה אורי —

בקוראי את הספר "אורי והארנבת" שראה אור לא מכבר, נזכרתי בששה סיפורים נוספים שדנים באותו המוטיב: ילדים נפגשים עם בעל-חיים, מתקשרים אתו תוך טיפול מסור ונפרדים ממנו תוך הבנה עמוקה את שאיפתם לחופש. בדקתי את התוכן הריגושי-חושי של ה"פגישות" הראשונות, ואת ה"פרידות" המסיימות תקופה של טיפול מסור, וגיליתי את הקווים הדומים המאפיינים אותן. גילוי המוטיב השווה מפנה מקום נרחב לטפל בערכים הספרותיים הייחודיים השונים בכל סיפור וסיפור. בעבודתי עם קבוצת תלמידות מבוגרות עבדנו על בעיות שונות:

— סגנון כתיבה ייחודי של כל אחד מהסופרים;

— רמתן הלשונית של כל יצירה ויצירה והתאמה גילאית של היצירות השונות;

— היכרות עם הדמות המרכזית, תוך בדיקת התנהגותה ופעילויותיה;

— התבוננות באיורים השונים המתלווים לסיפורים: טיבם האמנותי של האיורים, שילובם לטקסט, עיצוב ועימוד;

1. טבנקין משה: **אורי והארנבת**, איורים: קרמן דני, הוצאת הקיבוץ המאוחד 1985.

שרכב על שחורי-חמורי, זה אורי, שעזר לרפא את הסייחה, זה אורי — אחד מהחבריא. אורי מוצא על יד מטתו הפתעה ארוזה בכובע של אבא. אבא עבד בלילה... מה הוא מצא? אורי סקרן לגלות את הסוד, אך מפחד ומעורר חששות. סקרנותו גוברת על פחדיו:

"הרים אורי בזהירות את קצה המטת, פחת, הציץ פנימה בסקרנות ובפחד — והנה, מה הוא גילה? לא קפוד דוקרני, לא חתול שורטני, לא נחש מכיש רעל, לא כלב נשכן, לא עורב נקרן, לא עקרב עוקצני, אלא מה? ארנבת! קטנטונת, חמודונת עם שערות רכות-רכות ואזניים ארוכות. הוציא אורי את הארנבת, נשא אותה בזהירות בשתי כפות ידים קטנות ושמח מאד מאד".

היכרות ראשונה כזאת יוצרת קשר ריגושי עמוק: הפחד מפנה מקום לאהבה, לטיפת השער הרך גורמת הנאה והיצור הקטן והחלש זקוק לטיפול. סיפור העלילה מתחיל עם פעילותו החקרנית של אורי: ניסיונות להגשת מזון מתאים, ריצה לרפת, הבאת חלב, הנקת הארנבת באמצעות מטפחת נקייה טבור לה בחלב, בניית כלוב, ביחד עם חברים לכיתה, שמחת ההצלחה, — ממש חגיגה.

הארנבת גדלה, קשרי האהבה בין הילד והחיה העמיקו. אורי הרגיש שלא רבת חסר החופש והיא אוהבת חופש בדיוק כמוהו. הוא נפרד מידידתו ומשחרר אותה.

הפרידה הוא מעשה טוב, אך גורמת צער וגם שמחה: ...[אורי] מהר לצאת מחצר הארנבות ו...את השער השאיר פתוח. עמד, נשען על גזע אחד העצים בעיניים עצומות, מקשיב גם לרוח... כש

פקח את עיניו, ראה את הארנבת שלו מתרחקת בקפיצות עליזות בין עצי החורשה אל השדות... העיניים שלו מלאות גם שמחה וגם דמעות... חוזר ואומר בשקט: "שלום ארנבת חמודה שלי, ש"לום ולהתראות". (עמ' 34—35—36).

הסיפור כתוב בחריזה. יש קטעים בהם החריזה קלה ומתאימה, כשורות שלעיל, בעוד שמקומות אחדים בטקסט החריזה מאולצת — ומכבידה על התחברות ביר ועל הקילוח החופשי והזורם של העלילה — וחבל.

המוטיב: ידידות ואהבה בין בעל חיים לבין הילד המטפל בו עד כדי כך, שהוא מוכן לשחררו.

נבדוק את הקווים השווים והשונים הקיימים בסיפורים אחדים.

הפגישה הראשונה משמעותית: הארנבת של אורי היא מתנתו של אבא והגידה בהפתעה. רכות שערותיו, הזדקקותו לטיפול עוררו חובה ופעילות נמרצת.

"שמוליקיפוד" בא לבקר את גדי החולה ולהפיג את בדידותו:

"[גדי] שמע רשרוש בחלון. הוא הסתכל וראה כדור עם קוצים וראש קטן מציץ מלפנים.

— בוא אלי — אמר גדי בשמחה. הכדור נכנס לחדר והתקרב אל המטה. גדי הושיט לו את ידו דרך סורגי המטה.

הכדור עם הקוצים התקרב לאט לאט הוא הושיט את ראשו הקטן, חייך ונגע בידו של גדי".

2. כוש, כתב וציר: שמוליקיפוד, הוצאת ספרית פועלים 1964.

האורח הרצוי מגיע ברגע הנכון ומיד מתנהלת "שיחה" בינו לבין מארחו: קודם שיחת היכרות ראשונה, אחרי כן משחק משותף, סעודה ושינה. את הקיץ פוד אי אפשר ללסוף, אך ראשו הקטן, רגליו הקטנות, כדוריותו, תנועותיו מושכים ומקסימים. גדי מצא בקיפוד חבר בשעה שחבריו הילדים לא באו לבקרו בחוליו.

אורי של ע. הלל: עד למחזה מחריד: חתולה טורפת מחזיקה גוזל בציפרניה. אורי מחליט להציל את הציפור, פורץ החוצה. החתולה בורחת ואורי: "גהר ושלח ידו אל תוך הסבך הדוקרני, ואכן, ננעצו החוחים בידו, גם סרטוה, אך רחמיו גברו על רשעתם והוא גישש וחיפש עד אשר חש את נוצותיה הרכות של הציפור בין אצבעותיו.

אט אט ובזהירות חלץ את הציפור מהסבך כשדמה נגר על כפו וליבה הולם בחזקה, בקצב אחד עם לבו שלו". המציל והניצל נקשרו בבית דמים ובילו "בזמר ובשיח" שעות רבות וארוכות.

ב"מעשה בארנב קטן", הדובר הוא מבוגר. הוא יוצא לשדה בעגלה רתומה לפרד זקן. בגן על-יד עץ האגס ראה ארנבת-אם והיא ברחה והשאירה ארנבון אחריה.

המספר מתאר את פגישתו עם הארנבון כך:

3. ע. הלל, **הבולבול הפצוע**, איורים: אראלה, מתוך: "רים צפרים צפרים ציפ, הוצאת הקיבוץ המאוחד 1973.

4. גלעד זרובבל: **מעשה בארנב קטן**, איורים: איל וירה, הוצאת הקיבוץ המאוחד, ספרית דרור תשי"ז.

"אני רואה בין העשבים — ארנבון קטן, עורו אפרפר, צמרו מתולתל וכולו מבוהל ורועד. לקחתי אותו בידי. ליטפתי את ראשו, דגדגתי לו קצת מאחורי האזניים — ונרע. אפילו חייד קצת כשהוא עוצם את עיניו ומושך את שפתו כלפי מעלה ומגלה טורשיניים זעירות לבנבנות. מיד אהבתי אותו". הלטיפות הדגדוגים המרגיעים את הארנבון ומעוררים את חיוכו, גורמים הנאה גם למבוגר. ההדדיות שבהנאה במגע הפיזי עוררה אהבה. רמי מצא את העורב קלמן. בגינה מתחת שיח שושנים.

"עורב אפור ועיף ששכב בלי נוע ולא קם לציץ עם כל הצפרים"... העורב ניסה לנתר כמה נתורים עלובים, אולם כוחו עזבו והוא צנח שוב לרגלי השושנה. רמי נכנס לגינה והרים את העורב בכף ידו. "נשמע מה יש לך להגיד" — אמר לו רמי — "איך הגעת הנה בכלל?"

העורב שתק והוסיף לפרכס באופן מעורר רחמים בכף ידו של רמי.

רמי פונה בשאלה עניינית אל העורב, אך פרכסיו מעוררים רחמים בלבו — והטפול המסור מתחיל: הגשת מים ומזון, דאגה לשנתו של העורב כשכל הפעולות מלוות פניה ישירה של רמי אל העורב כאל שווה לשווה. יותם וכלבו יצאו לטייל ביער.

"עוד הם [יותם והכלב] מתאמצים לעבור בין שיחים ועשבים מטפסים, שמעו ציוץ.

5. רביקוביץ' דליה: **קלמן של רמי**, איורים: צלה בינדר, הוצאת ספרית פועלים — ספרית חלון 1961.
6. טהרלב יורם: **הגוזל**, איורים: פרנקל אלונה, הוצאת מסדה — ספרית קשב, 1980.

הם נעצרו. לרגליהם, על האזמה הרטובה, היה מונח גוזל קטן.

יורם הרים את הגוזל והתבונן בו. היה זה גוזל צעיר מאד, יותם הרים את הגוזל וליטף את ראשו⁷.

יותם מאכיל את הגוזל בפירורי לחם שלעס בפיו ומיד מחפש קן עבור הגוזל. רצונו עז לעזור ליצור קטן חסר אונים והוא מטפס על עץ גבוה, עד לענפים הדקים המתנועעים ברוח כדי להחזיר את הגוזל לקן.

אברשקה הביא עופר אילים מהשדה ומסר אותו לילדים⁷. נירה חשבה: "אב־רשקה האיש הכי טוב בעולם". ועוד היא אמרה: "אם יש לו אמא שכזאת שלא משגיחה עליו — אז אנחנו נהיה אמא שלו..."

"...יותר מכולם אהבה אותו [את העופר] נירה. היתה ניגשת אליו מדי פעם, ... שוכבת מולו על בטנה ומסתכלת בו. העופר היה נחמד מאד. פרוותו רכה ועדינה, רגליו דקות כמו גבעולי נרקיסים זנבו שובב ומצחיק. יותר מכל אהבה נירה להסתכל בתוך עיניו. הן היו גדולות ואפלות ומתנוצצות כמו כוכבים בלילה. ונירה היתה מביטה לתוכן וחולמת. את ידה הקטנה היתה מושיטה ומלטפת את ראשו. והוא לקק את היד ולשונו היתה רטובה ומדגדגת".

קווים אופייניים דומים בפגישות

אורי מקבל את הארנבת הקטנה במתנה מאבא (1). אברשקה — האיש הטוב והאהוב מביא את עופר האילים לקבו־

7. ע. הלל: מעשה בעופר אילים, אירורים: פרנקל אלונה, "שלום לך פרת משה רבנו", הוצאת עם עובד 1977.

צת ילדים (7). הקיפוד בא ברגעי בדידות לנחם ולשעשע את גדי (2). אורי, רמי ויותם — מצילים יצורים ממוות. (א) מעשי ההצלה דורשים התגברות על פחד: אורי — מוציא גוזל פצוע מסבך דוקרני, יותם — מטפס על עץ גבוה כדי להחזיר גוזל לקנו (6). רמי מרפא עורב אפר ברגעי אזלת כח (5). (ב) פעור־לות הגבורה והמסירות — כשבעל חיים קטן וחלש תלוי בחסדו של המטפל.

(ג) בעלי החיים קטנים ורכים בגילם מעוררים רחמים. (ד) מורגשת עליונותו של הילד מול היצור החלש ממנו. ההרגשה — שהוא, הילד — המטפל והמושיע ולא המטופל על ידי מברגים — משנה את תדמיתו העצמית, מרוממת אותו בעיני עצמו ומגבירה את יכולתו לשאת בעול הטיפול. (ה) הקרבה הפיזית בין הילד לבין היצורים הקטנים משמשת יסוד מוחשי לקשרי האהבה. מלטפים בהנאה את השערות החלקות, את הפלומה הרכה, מחבקים בכף היד גוף קטן וחשים את דפיקות לבו ואת חום גופו — התחושות מעוררות גלי אהבה ורגשי האחריות והעליונות ניזר־נים מאהבה שנוצרה בין המטפל לבין המטופל.

(ו) הפגישות בין הילדים לבין בעלי החיים מעוררות "אהבה ממבט ראשון" אהבה — למגע ראשון. נוצרת קירבה פיזית, מתעוררות הרגשות חמלה ורחמים. התוצאה: ילדים מאמצים חיה כבת־טיפוחים. הקשרים הראשונים מתחזקים. בילוי הזמן היום־יומי מעמיק את ההיכרות ומזמן תגליות מעניינות וחשובות. המעקב אחרי התנהגותו של בן הטיפוחים מעורר שאלות רבות ומג־

ביר את סקרנותו של המטפל. הקשרים מתפתחים לידידות.

(ז) **הילד — מנסה לפענח את התני הגותה של החיה** במושגים אנושיים המונעים על פי חשיבתו האגוצנטרית. הוא מגלה חיוך, עצב בעיניים, געגועים לחופש, להורים ולחברה של בני מינו. ילדים מדברים אל חית הטיפוחים — כשוים אל שוים ונדמה להם שהם גם נענים — מקבלים תשובות.

(ח) בשלב זה האהבה מגיעה לשיאה והמטפל האוהב מוכן **לשחרר את בן-טיפוחו**, לגרום לו אושר מלא.

כיצד נפרדים?

גדי ושמוליקיפוד (2) משחקים יחד, מ־חלקים ביניהם את התות, משוחחים. שעת הפרידה מגיעה:

"[גדי] שם את שמוליקיפוד על ידו ושאל אותו: מה יש לך? אנחנו חברים, לא?"
'בודאי' — ענה שמוליק — אבל עצוב לי. אני צריך לחזור הביתה. אבא ואמא שלי מחפשים אותי ודואגים לי.
'אני מבין' — אמר גדי — 'אני מבין אותך. לפעמים גם אבא ואמא שלי מחפשים אותי ודואגים לי.
הוא לקח את שמוליק החוצה והוריד אותו לארץ.

"...הוא עמד והסתכל שמוליקיפוד הלך, הלך, הלך, הלך."

גדי מבין את הקיפוד — חברו למש־חק — לפעמים גם אבא ואמא שלי מחפ־שים אותי ודואגים לי. רק ההזדהות המלאה עם מצבו של הקיפוד מאפשרת את הפרידה.

המניעים של אורי (3) דומים לאלה של גד (1) הוא מחליט:

"...אתן לו חופש. אני לא רוצה שהבלבול

יהיה בכלוב. הוא בטח רוצה לעוף לו בשמים ולשחק עם הבלבלים, החברים שלו, כמו אני עם החברים שלי. הנה! והוא הרים ידו והעיף את הבלבל השמימה...
...עיני אורי שלפני רגע עמדה בהן דמעה, הבריקו כשתי שמשות קטנות".

עצב הפרידה מהול בשמחה ובהרגשת סיפוק.

רמי מנהל שיחה ארוכה עם העורב הא־פור ונפרד ממנו (5).

"העורב קלמן ציץ בעצב קורע לב.
'אתה בוכה?' — שאל רמי בתמהון וקם ממיטתו.

'קרי, קרי' — אמר לו קלמן בשפת העור־בים. 'אני לא יכול להתאפק'.
'מה קרה לך?' — שאל רמי בדאגה.
'אני נוסע מפה'.

'אני מוכרח' — השיב לו העורב בבכי. 'כל העורבים האפורים נוסעים באביב. היל־וואי שהייתי חתול, אז הייתי יכול להישאר אתך כל השנה'.

'טוב טוב, אל תבכה' — אמר לו רמי, אבל גם בעיניו עמדו דמעות. אחר כך הוסיף:
'אם אין לך ברירה, אז אין ברירה'.

רמי ילד גדול. למד את הכל על עור־בים אפורים ונרגש מהפרידה עמו. ליותם יש נסיון עם גוזלים. הוא מכ־ניס את הגוזל הרך בכובעו ומעלה אותו לקן שבראש העץ:

"אני יודע שאתה רוצה אל אמא" — אמר יותם — אני אחזיר אותך אל הקן, אל תדאג. 'הוא המשיך להתבונן בעצים הגבר־הים עד אשר גלה בראש אחד מהם קן קטן. יותם לא היה בטוח שזה הקן של הגוזל. בכל זאת החליט לנסות ולטפס אליו...
'הקן היה מעליו. הוא נאחז בגזע הדק, הוציא את הגוזל מהתרמיל, התמתח ובר־

נירה אהבה מאד את עפר האילים (7).
— רק האהבה באמת מסוגלת להרגיש את
מחסורו של האהוב ולמלא את משאלו-
תיו. נירה "רצתה לבכות את הבכי הזה,
שלא ידעה, אם הוא בכי של שמחה או
שמחה של בכי".

"...במקום להתעצב, הרגישה שלבה מתפעם
בחזרה גדולה. והיא רצה, רצה! אל המר-
חקים! ונדמה היה לה שלא במבי הוא
הרץ לקראת החפשי, אלא היא, נירה, יוצאת
לחפש!

[ובערב]... נירה לא הקשיבה לסיפור, עיניה
היו נעוצות בשמי הלילה האפלים, שהמוני-
המוני כוכבים מתנוצצים בהם. ונדמה היה
לה שכל כיוון השמים זרועה עינים — עיניו
של במבי המסתכלות בה באהבה".

תמו "הפגישות", הסתיימו "הפרי-
דות". הבאתי אותן כלשוני, כי רק על
ידי קריאה בטקסט ניתן להתרשם מ-
הייחוד הסגנוני ומהביטוי האישי של
כל אחד מהסופרים. החומרים המהווים
את עלילת היצירות דומים. המניעים
הריגושיים והתחושות שווים. המוטיב
מתגלגל מסיפור לסיפור כשהדמות המר-
כזית ניכרת בהתנהגותה, תגובותיה, נס-
יון חייה ופעילותה.

ספרו החדש-הישן של משה טבנקין
ז"ל עורר בי את האסוציאציות הספרור-
תיות. הגעתי למסקנה שכל המרכיבים
השווים והדומים משחררים את הלומד
מעיסוק חוזר במרכיבים המשותפים ומ-
חדדים את ההתעמקות בשוני שבין
היצירות.

הירות רבה הכניס אותו אל הקן. הוא לא
יכול היה לראות את פנים הקן אך שמע
מתוכו ציוצי שמחה, וידע כי הגוזל חזר
הביתה".

"ובלילה כאשר הלך לישון, הוציא את
הכובע מתוך תרמילו, שם אותו ליד הכר,
התכרבל חזק בתוך עצמו בלילה הריח את
הגוזל".

ריח הגוזל נשמר עם יותם ומזכיר את
מבצע האומץ של הטיפוס הנועז על העץ
הגבוה ומפצה על הפרידה.

הדובר המבוגר מתכוון לתת את האר-
נב הקטן שמצא בגן, מתנה לילדים. הוא
בעל נסיון. מספק לארנב הקטן את כל
צרכיו, אך היצור הקטן מסרב לשתות
ולאכול וגם תפנוקים אינם מעודדים
אותו (4). הפרידה עצובה — אך
הכרחית.

"בבוקר, עוד לפני שצלצל הפעמון מהרתי
אל הארנב. הוא רבץ בדיוק במקום שהש-
ארתי אותו אתמול ובאוכל שלפניו — לא
נגע. אפו רועד בחד — ובעיניו עצב נורא.
לא השמיע קול, לא זז ממקומו, רק הביט
בי בעיניו העצובות עד כי לבי חשב להשבר.
לא טוב לו אתנו. הוא מתגעגע למשהו,
אולי לאמא שלו? אולי לשדה? לא, שוב
אין הוא שמת, כאשר היה אתמול.

הגענו לגן השכבתי את הארנב הקטן בין
העשבים ליד עץ האגס והתרחקתי מן המ-
קום. עדיין הביט בי הקטן בעינים העצובות
שלו ולא ידעתי מנוחה. פתאום הופיעה
מבין העצים ארנבת זקופת-אזניים... אותו
רגע ראיתי והנה הארנב הקטן קופץ מבין
העשבים ובעיניו נדלקות שלהבות קטנות
של צחוק חם".